

УДК 338.5:631

ФОРМУВАННЯ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

І. Яців, д. е. н., доцент,

С. Яців, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© І. Яців, С. Яців, 2015

Яців І., Яців С. Формування цін на сільськогосподарську продукцію як чинник розвитку аграрного сектору економіки

Досліджуються особливості формування цін на сільськогосподарську продукцію. Розглянуті причини і наслідки помітного коливання в динаміці цін на окремі види продукції. Показано зростання впливу на процес ціноутворення зовнішньоекономічних операцій, концентрації виробництва сільськогосподарської продукції. Критично розглядається поширена в багатьох публікаціях теза про наявність диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. Зроблено висновок про посилення позицій сільськогосподарських підприємств у процесі формування цін на їхню продукцію. Індикатором цього процесу є підвищення варіації цін реалізації продукції в розрізі окремих виробників та їх груп.

Ключові слова: ціна реалізації, сільськогосподарська продукція, сільськогосподарське підприємство, варіація цін, диспаритет цін.

Yatsiv I., Yatsiv S. Pricing for agricultural production as a factor of development of agrarian economy sector
Features of pricing for agricultural production are investigated. The causes and effects of noticeable fluctuation in dynamics of the prices of separate types of products are considered. Growth of influence on process of pricing of the external economic operations, concentration of agricultural production is shown. The thesis, widespread in many publications, about existence of disparity of the agricultural and industrial products prices is critically considered. The conclusion on strengthening of positions of the agricultural enterprises in the course of pricing for their products is drawn. The indicator of this process is increase of a variation of the products sales prices in a section of certain producers and their groups.

Key words: realization price, agricultural products, agricultural enterprises, variation of the prices, disparity of the prices.

Яців І., Яців С. Формирование цен на сельскохозяйственную продукцию как фактор развития аграрного сектора экономики

Исследуются особенности формирования цен на сельскохозяйственную продукцию. Рассмотрены причины и следствия заметного колебания в динамике цен на отдельные виды продукции. Показан рост влияния на процесс ценообразования внешнеэкономических операций, концентрации производства сельскохозяйственной продукции. Критически рассматривается распространенный во многих публикациях тезис о наличии диспаритета цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию. Сделан вывод об усилении позиций сельскохозяйственных предприятий в процессе формирования цен на их продукцию. Индикатором этого процесса является повышение вариации цен реализации продукции в разрезе отдельных производителей и их групп.

Ключевые слова: цена реализации, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственные предприятия, вариация цен, диспаритет цен.

Постановка проблеми. У будь-якій економічній моделі особливе місце займає механізм ціноутворення, який повинен збалансувати різнонапрямлені інтереси продавців (виробників) і покупців (споживачів) товару, розподіляти ресурси, стимулювати раціональне розміщення виробництва, впровадження інновацій тощо. Від ефективності виконання цим механізмом покладених на нього функцій залежать стан і тенденції розвитку як окремих секторів

економіки, так і національного господарства загалом. Динаміка цін виступає важливим індикатором стану окремих галузей економіки, а вплив на формування цін є одним з інструментів оптимізації економічних процесів.

Зазначене повною мірою стосується ціноутворення у вітчизняному аграрному секторі. Ціни на сільськогосподарську продукцію є найдинамічнішою характеристикою аграрного ринку. Вони

чутливо реагують на вплив численних економічних, технологічних, погодних, соціально-політичних чинників й у свою чергу визначають вектори і темпи розвитку окремих сільськогосподарських галузей, рівень продовольчої безпеки країни. Значна диференціація та коливання в динаміці цін реалізації сільськогосподарської продукції свідчать про слабку керованість процесами на агропродовольчому ринку. Це породжує нестабільність, яка знижує інвестиційну привабливість аграрного сектору, посилює диспропорції в розвитку окремих його складових. Цінова нестабільність посилилася у зв'язку з глибокою економічною кризою в Україні, що зумовлює необхідність продовження системного аналізу причин і наслідків процесів, пов'язаних із формуванням цін на продукцію сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування цін на сільськогосподарську продукцію, вплив цінового механізму на розвиток аграрного сектору України є предметом досліджень багатьох вітчизняних учених. Серед опублікованих останніми роками праць варто виділити ґрунтовний доро-бок М. М. Артуса, Р. Ф. Бруханського, В. Б. Ваврика, В. В. Гудака, Є. М. Кирилюка, М. З. Матвійчук, М. К. Пархомця, Б. Й. Пасхавера, Є. А. Фірсова, О. М. Шпичака та інших авторів. Вони на належному рівні опрацювали теоретичні аспекти формування цін на сільськогосподарську продукцію в контексті теорії вартості [2; 5, с. 140-163; 12; 15], розглянули принципи та особливості функціонування механізму ціноутворення в аграрному секторі [8].

Загалом дослідники характеризують ціновий механізм в аграрному секторі як такий, що не забезпечує прийнятного рівня дохідності сільгоспвиробників [3, с. 418; 5, с. 160; 7, с. 144; 14, с. 274]. У працях вітчизняних економістів-аграрників набула поширення теза про диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, який зачіпає інтереси агровиробників [1, с. 99; 7, с. 146; 11] і не тільки не згладжується, а й посилюється [3, с. 146]. У зв'язку з цим учені обґрунтовують необхідність активного впливу держави на процес ціноутворення в аграрному секторі, вказуючи механізми, які при цьому можуть

бути задіяні [6, с. 221; 8, с. 184; 15, с. 9]. З іншого боку, зустрічається критична оцінка пропагованих у наукових публікаціях заходів із державного регулювання цін [2, с. 25; 4, с. 12-13].

Слід також враховувати, що останнім часом спостерігаються суттєві зміни у впливі окремих чинників на формування цін на сільськогосподарську продукцію. Це вимагає продовження дослідження відповідних процесів.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є з'ясування особливостей формування цін на окремі види сільськогосподарської продукції та впливу механізму ціноутворення на розвиток аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. В Україні ціни на сільськогосподарську продукцію, як і на всі інші товари вітчизняних виробників, характеризуються тенденцією до зростання. Це об'єктивне явище пов'язане з інфляційними процесами в економіці, що відображають здорожчання практично всіх ресурсів, задіяних у національному господарстві. За даними Державної служби статистики України, у 2014 році порівняно з 2006 роком індекс цін реалізації продукції сільськогосподарства сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) становив 308,3%, у тому числі продукції рослинництва – 331,8%, тваринництва – 284,5%. Зростання цін на сільськогосподарську продукцію є одним з основних чинників, які зумовлюють здорожчання продовольчих товарів. За офіційними даними, індекс цін на продукти харчування з 2006 до 2014 року становив 206,9%, а індекс споживчих цін загалом – 217,4%. Для порівняння, індекс цін вітчизняних виробників промислової продукції загалом протягом того самого періоду становив 262,7% [13].

Як бачимо, темпи зростання цін на сільськогосподарську продукцію помітно перевищували темпи зростання споживчих цін та індекс цін виробників промислової продукції. Водночас на відміну від інших основних товарних груп ціни на окремі види сільськогосподарської продукції в динаміці характеризуються помітними коливаннями – у бік як збільшення, так і зменшення. Масштаби цього явища показані в табл. 1.

Таблиця 1

Коливання цін на окремі види продукції, реалізовані сільськогосподарськими підприємствами України,
2007-2014 рр.*

Продукція	Зростання ціни одиниці продукції, 2014 р. до 2006 р., %	Кількість років зростання	Кількість років зниження	Найбільший темп зростання, % (рік)	Найбільший темп зниження, % (рік)	Середнє абсолютне значення темпу приросту (зменшення) ціни до попереднього року, %
Пшениця	354,9	6	2	151,2 (2007)	88,3 (2013)	23,3
Жито	311,1	5	3	204,1 (2007)	75,7 (2009)	31,7
Кукурудза	337,1	6	2	161,1 (2007)	79,9 (2013)	27,9
Ячмінь	355,2	5	3	184,9 (2007)	91,7 (2013)	27,7
Насіння соняшнику	409,2	6	2	202,3 (2007)	72,0 (2008)	36,3
Соя	434,8	7	1	158,7 (2007)	97,4 (2010)	22,7
Ріпак	274,7	6	2	141,1 (2011)	78,3 (2013)	22,0
Цукровий буряк	265,7	5	3	187,3 (2009)	82,7 (2012)	26,8
Картопля	203,1	5	3	164,1 (2010)	56,1 (2012)	27,6
Жива вага: велика рогата худоба	257,7	6	2	160,8 (2008)	85,6 (2013)	20,3
свині	219,2	6	2	173,2 (2008)	88,5 (2010)	18,4
птиця	247,7	7	1	149,6 (2008)	96,5 (2013)	13,9
Молоко і молокопродукти	335,3	6	2	155,6 (2010)	87,5 (2012)	24,1
Яйця	406,0	8	-	142,4 (2007)	-	19,7

* Розраховано за даними джерел [9; 10].

Звісно домінуючою є тенденція до зростання цін. Фрагментарне їх зменшення в попередні роки зустрічається і в інших галузях економіки, однак для сільського господарства це явище стало доволі звичним. Загалом високими, що нетипово для інших галузей, є абсолютні значення приросту чи зменшення цін на окремі види сільськогосподарської продукції порівняно з попереднім роком. У рослинницьких галузях середні щорічні їх коливання (у бік збільшення чи зменшення) протягом 2007-2014 років становили 20-35%, у тваринницьких – 15-25%.

Причини такої ситуації значною мірою пов'язані з комплексним впливом двох чинників: залежності галузі від погодних умов та низької еластичності попиту на сільськогосподарську продукцію. Помітні коливання в окремі роки під впливом погодних умов урожаїв в умовах відносної стабільності внутрішнього ринкового попиту є причиною значних змін цін на окремі види продукції рослинництва.

Ця причина вагома, але не єдина. Дедалі більше на динаміку цін впливають зовнішньоекономічні операції, які формують баланс попиту і пропозиції на вітчизняну агропродовольчу продукцію. Зокрема періодичні зниження закупівельних цін на продукцію тваринництва, які були ініційовані переробними підприємствами, пояснювалися останніми труднощами зі збутом їх продукції в Російську Федерацію, яка неодноразово обмежувала ввіз українського молока і м'яса, несприятливою кон'юнктурою на ринках інших країн.

Це пояснення загалом підтверджують офіційні дані про зовнішньоекономічні операції з агропродовольчою продукцією. Протягом останнього десятиліття найбільшою мірою закупівельні ціни на молоко в Україні знизилися порівняно з попереднім роком у 2012 році (на 12,5%). Тоді ж експорт молочних продуктів у перерахунку на молоко зменшився на 15% за зростання імпорту на 60%, що створювало додатковий понижуючий тиск на ціни на внутрішньому ринку. У зазначений період мало місце й певне зниження цін експорту основних видів молочної продукції вітчизняного виробництва.

Помітне зниження закупівельних цін на велику рогату худобу в Україні

спостерігалось у 2013 році порівняно з попереднім (на 14,4%). Практично настільки ж у вказаний період знизилися й ціни експорту м'яса великої рогатої худоби. При цьому обсяг його експорту зріс на 59%, тобто переробні підприємства проблеми конкурентоспроможності своєї продукції на зовнішніх ринках значною мірою вирішували за рахунок сільгоспвиробників.

Привертає увагу той факт, що упродовж 2007-2014 рр. узагалі не спостерігалось зниження цін реалізації підприємствами яєць і лише одного разу (у 2013 році) незначно знизилися ціни на м'ясо птиці. Основними виробниками продукції птахівництва є великі комплекси, виробничі об'єднання агрохолдингового типу, які формують власні збутові мережі й мають завдяки цьому змогу впливати на умови продажу своєї продукції. Рівень концентрації виробництва в інших сільськогосподарських галузях загалом значно нижчий, однак тенденція до його підвищення й тут доволі помітна, а це позначається на організації збуту виробленої продукції, а отже, й на динаміці цін.

Як зазначено, темпи зростання цін на сільськогосподарську продукцію загалом перевищують темпи інфляції та зростання цін у промислових галузях. Це спонукає переглянути розповсюджену тезу про негативний вплив диспаритету цін на сільськогосподарську й промислову продукцію на економічне становище агровиробників. Наслідком тривалого диспаритету цін мала би стати низька рентабельність (збитковість) їх продукції. Однак за офіційними даними, рівень рентабельності продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України зріс із 26,7% у 2010 році до 29,2% у 2014 році, лише у 2013 році опустившись нижче за 20%. Рівень рентабельності продукції тваринництва за цей період зріс із 7,8 до 13,5%. Збільшуються й обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, у тому числі за рахунок підвищення урожайності і продуктивності тварин. Зокрема виробництво аграрними підприємствами України валової продукції сільського господарства в постійних цінах у 2013 році порівняно з 2010 роком збільшилося на 45%, по-рівняно з 2000 роком – у 2,4 рази. Звичайно, певна частка підприємств галузі була збитковою, але таке

явище цілком закономірне для ринкової економіки, господарський механізм якої (у тому числі ціновий його елемент) виконує і селективну функцію, усуваючи найменш дієздатні суб'єкти.

Академік Б. Й. Пасхавер вважає, що зростання показників виробництва сільськогосподарської продукції та її висока рентабельність сформувалися завдяки зростанню продуктивності земель і живої праці, які й перебивають втрати від диспаритету цін [1, с. 103]. Водночас слід зазначити, що позитивний вплив перелічених чинників виробництва відбувається не сам по собі, а завдяки розвитку матеріально-технічної бази виробництва.

Порівняння середніх цін на промислову й сільськогосподарську продукцію з показниками 1991 року, яке часто зустрічається в наукових публікаціях, не цілком коректне, оскільки за цей період на українських полях з'явилося нове покоління технічних засобів, якісно змінилося обладнання, агрохімікати, технології застосування матеріальних оборотних ресурсів у сільськогосподарському виробництві. Завдяки цьому помітно зросла технологічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. Так, урожайність зернових у сільськогосподарських підприємствах України у 2014 році порівняно з 1990 роком зросла на 23%, соняшнику – на 45, цукрового буряку – на 52, ріпаку – на 63%, надій молока на одну корову за цей період збільшився на 64%.

Як відомо, рівень ціни товару фокусує в собі суперечливі інтереси різних сторін. Для продавців товару він практично завжди низький, а для покупця – високий [15, с. 3]. Механізм формування цін на сільськогосподарську продукцію не є досконалим, містить перекоси, які необхідно виправляти. Водночас надмірне акцентування уваги на диспаритеті цін без урахування якісних характеристик товарів, технологій їх виробництва можна вважати не зовсім коректною спробою перекинути відповідальність за проблеми сільгоспвиробників на суміжні галузі.

Помітні коливання в динаміці цін на сільськогосподарську продукцію дезорієнтують аграрні підприємства у виборі

програми виробничої діяльності на близьку перспективу. Існують непоодинокі приклади, коли після стрімкого стрибка закупівельних цін на певні види продукції рослинництва наступного року сільгоспвиробники значно збільшували посівні площі відповідних культур. Результатом було перевиробництво продукції, яке збурювало чергові цінові коливання і негативно позначалося на прибутках підприємств. Періодичні зниження закупівельних цін на продукцію скотарства і свинарства зароджували сумніви у доцільності інвестування розвитку цих галузей.

З'ясовано, що за відсутності чітких стратегій розвитку сільгоспвиробники доволі чутливо реагують саме на динаміку цін у попередньому періоді, меншою мірою враховуючи при цьому ефективність виробництва, яка склалася, ресурсне забезпечення. Наприклад, незважаючи на хронічну збитковість виробництва сої в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, зібрана площа цієї культури в регіоні у 2013 році порівняно з 2010 роком зросла у п'ять разів. Так підприємства реагували на зростання цін на цю продукцію та доволі високі показники ефективності її виробництва в інших регіонах країни.

Помітна варіація цін на сільськогосподарську продукцію спостерігається не тільки в динаміці, а й у розрізі окремих сільгоспвиробників та їх груп у певний період. Особливо високою вона є на овочі, фрукти і ягоди, картоплю – між різними регіонами країни та й у рамках окремого регіону різниця в цінах кількарізова. Певних висновків про особливості системи ціноутворення в аграрному секторі можна дійти на основі аналізу коефіцієнтів варіації цін реалізації окремих видів продукції сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

У галузі тваринництва найвищими є показники варіації цін реалізації м'яса птиці та яєць. Як зазначено, великі підприємства промислового птахівництва мають значні можливості самостійно визначати умови реалізації продукції через власну збутову мережу. Залежно від ринкових позицій одні виробники мають змогу встановлювати відносно високу ціну на свою продукцію, інші – змушені її знижувати. Тому й

спостерігаються значні коливання цін на продукцію птахівництва, які є результатом цінової конкуренції безпосередньо між її виробниками.

Високі показники варіації в окремі роки цін на ріпак та цукровий буряк пов'язані з тим, що в деяких областях ціни їх продажу

помітно перевищували середні в Україні. Така ситуація мала місце в тих областях, де за рахунок вертикальної інтеграції виробників і покупців (зокрема у формі агрохолдингів) були зафіксовані особливо високі закупівельні ціни на відповідну продукцію.

Таблиця 2

Коефіцієнти варіації цін реалізації основних видів продукції сільськогосподарськими підприємствами в розрізі областей України, %*

Продукція	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Пшениця	4,0	3,5	3,1	2,9	4,9
Кукурудза на зерно	7,8	5,8	5,3	8,0	8,7
Соняшник	3,6	3,8	4,2	5,5	3,4
Ріпак	19,4	13,8	10,8	3,3	5,5
Цукровий буряк	32,4	27,7	9,0	10,4	11,4
Велика рогата худоба	6,8	6,4	7,2	10,1	7,1
Свині	6,2	8,5	6,7	6,1	7,7
Птиця	9,0	8,5	8,3	9,1	14,0
Молоко	5,1	3,8	6,7	3,7	3,3
Яйця	11,0	9,3	10,3	6,5	9,8

*Розраховано за даними статистичних бюлетенів "Реалізація сільськогосподарської продукції" за відповідні роки.

Згорання у 2013-2014 роках варіації цін на ріпак пов'язане з помітним зменшенням попиту на нього, що призвело до скорочення його виробництва, розриву інтеграційних зв'язків й ослаблення позицій сільськогосподарських підприємств у процесах ціноутворення.

Доволі обмежені можливості впливати на формування закупівельних цін на свою продукцію є у виробників пшениці та молока. У перших це пов'язано з великою кількістю суб'єктів господарювання – продавців пшениці, виробниками якої є понад половина зареєстрованих в Україні сільськогосподарських підприємств. У других – зі спроможністю відносно нечисленних компаній – виробників молокопродуктів, користуючись монопольним становищем, жорстко контролювати ціни на молочну сировину. Наведені в табл. 2 дані свідчать, що варіація цін реалізації пшениці і молока є відносно низькою.

Отже, доходимо висновку: чим вища варіація цін, тим помітнішими є можливості окремих сільгоспвиробників чи їх груп впливати на процес ціноутворення, і навпаки, низька варіація цін свідчить про сильні позиції покупців сільськогосподарської продукції, які можуть узгоджувати свої інтереси і диктувати умови продажу виробникам. Аналіз варіації цін на сільськогосподарську продукцію дає змогу відстежувати зміни у співвідношенні інтересів її виробників і покупців у різних галузях сільського господарства.

Слід зазначити, що висока варіація цін на певний вид сільськогосподарської продукції свідчить про значні можливості впливати на процес ціноутворення не всіх виробників, а окремих їх груп, лідерів галузі. Удосконалення процесу ціноутворення повинно передбачати формування однакових і прозорих умов реалізації продукції для усіх сільськогосподарських підприємств. Не менш важливе завдання – зробити ціни на

сільськогосподарську продукцію прогнозованими в динаміці, що дасть змогу уникнути втрат, пов'язаних із дезорієнтацією агровиробників через помітні їх коливання.

Досвід попередніх років свідчить, що не варто покладати надмірні сподівання на регулювання державними органами процесу ціноутворення адміністративними методами. Певний державний контроль у цій сфері звісно необхідний, однак за його здійснення слід також забезпечити дотримання засад чесної економічної конкуренції.

Удосконалення процесу ціноутворення передбачає створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності, що дасть змогу збільшити кількість партнерів сільськогосподарських підприємств, задіяних у процесі реалізації їх продукції. Йдеться про розвиток інституту посередників, розгортання діяльності збутових чи багатофункціональних обслуговуючих кооперативів, гуртових ринків та інших елементів ринкової інфраструктури. Конкуренція між посередниками, наявність у сільськогосподарських підприємств можливостей вибрати вигідний канал реалізації продукції, усунення негативних наслідків монополії в системі її збуту дасть змогу створити ринкове середовище, в якому в процесі ціноутворення не буде явних перекосів на користь однієї зі сторін.

Очевидно, повністю уникнути помітних коливань в динаміці цін на сільськогосподарську продукцію через об'єктивні причини не вдасться. Однак інструменти пом'якшення негативних наслідків цих коливань добре відомі. Йдеться про страхування ризиків, у тому числі під час біржових торгів (хеджування), розвиток інтеграційних зв'язків між сільгоспвиробниками та переробними підприємствами. На згладжування цінових коливань спрямована діяльність Аграрного фонду України. Практика свідчить, що такі коливання згладжуються завдяки розвитку зовнішньоекономічних операцій. Зокрема збільшення експорту сільськогосподарської продукції допомагає зняти надлишок її пропозиції, який спричинює зниження цін на внутрішньому ринку. Вивчення особливостей і закономірностей формування цін на сільськогосподарську продукцію,

постійний моніторинг ситуації дадуть змогу ефективніше застосовувати ці інструменти.

Висновки. Динаміка та коливання цін на сільськогосподарську продукцію є чинником, який помітно впливає на поведінку її виробників, закладаючи тим самим тенденції розвитку аграрного сектору економіки. Адаптація до негативних наслідків впливу цього чинника відбувається переважно у формі перерозподілу ресурсів на користь окремих сільськогосподарських галузей, підвищення рівня концентрації виробництва за рахунок усунення з ринку дрібних суб'єктів господарювання, формування холдингових структур. Як наслідок, зростає роль сільгоспвиробників у процесі формування цін на їх продукцію. З'ясовано, що індикатором цього процесу є підвищення варіації цін реалізації продукції в розрізі окремих виробників та їх груп. Слід критично переглянути тезу про наявність диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію.

Однак не всі зміни в організації аграрного виробництва під впливом цінового чинника є позитивними. Для усунення диспропорцій, які при цьому виникають, застосовують сукупність адміністративних інструментів державного регулювання та організаційно-економічні методи узгодження інтересів виробників і продавців продукції. Системний аналіз процесів у сфері ціноутворення дає змогу оцінити ефективність зазначених інструментів, обґрунтувати за потреби зміни в їх застосуванні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. *Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни : кол. монографія / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер та ін.] ; за ред. О. В. Шубравської. – К. : ДУ “Інститут економіки та прогнозування України”, 2014. – 456 с.*
2. *Артус М. М. Державна політика та фінансовий механізм ціноутворення на сільськогосподарську продукцію : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук / М. М. Артус. – К., 2011. – 38 с.*
3. *Бруханський Р. Ф. Фінансово-облікова проблематика відтворення потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія / Р. Ф. Бруханський, Н. В. Железняк, І. П. Хомин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 452 с.*
4. *Ваврик В. Б. Цінове середовище розвитку сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / В. Б. Ваврик. – Львів, 2014. – 20 с.*
5. *Кирилюк Є. М. Аграрний ринок в умовах трансформації економічних систем : монографія / Є. М. Кирилюк. – К. : КНЕУ, 2013. – 571 с.*
6. *Коваленко О. Ю. Цінова конкурентоспроможність та особливості ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції / О. Ю. Коваленко // Інноваційна економіка. – 2013. – №3. – С. 218-226.*
7. *Пархомець М. К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика : монографія / М. К. Пархомець, В. В. Гудак. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 256 с.*
8. *Пархомець М. К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика : монографія / М. К. Пархомець, М. З. Матвійчук. – Тернопіль : Економічна думка, 2012. – 228 с.*
9. *Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2013 рік : стат. бюл. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : [б. в.], 2014. – 112 с. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.*
10. *Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2014 рік : стат. бюл. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : [б. в.], 2015. – 108 с. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.*
11. *Скоцик В. Є. Паритетність цін як передумова відновлення технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств / В. Є. Скоцик // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №5. – С. 81-89.*
12. *Фирсов Е. А. Развитие теории стоимости и ценообразования / Е. А. Фирсов // Економіка АПК. – 2014. – №3. – С. 42-49.*
13. *Ціни [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
14. *Шквиря Н. О. Особливості ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції / Н. О. Шквиря // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – №1 (25). – С. 272-275.*
15. *Шпичак О. М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – №8. – С. 3-10.*

